

Вісник

КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 1 (33)

ЛЮТИЙ 2012 р.

Заснована у
2006 році.

Розповсюджується
безкоштовно

ШАНС ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УТРИМАННЯ ГІРСЬКИХ ДОРІГ

У минулому році внесено зміни до статті 8 Закону України «Про автомобільні дороги». Цим законом, зокрема, визначено, що до територіальних автомобільних доріг державного значення мають належати також автомобільні дороги, що з'єднують об'єкти природно-заповідного фонду із дорогами державного значення. А перелік доріг державного значення, які фінансуються з державного бюджету, затверджу-

ють не тільки важливе природоохоронне, але й чимале соціальне та туристично-рекреаційне значення. Тому ми звернулись також за підтримкою до відповідних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в Тячівському, Хустському та Рахівському районах. На сьогодні отримано підтримку лише від Хустської міської Ради та Рахівської райдержадміністрації. А відповідь, яка

Кабінет Міністрів України один раз на три роки. У зв'язку з цим адміністрація Карпатського біосферного заповідника звернулася до Закарпатської обласної державної адміністрації та Міністерства інфраструктури України з проханням внести пропозиції до Кабінету Міністрів України щодо включення до переліку доріг державного значення дороги, що ведуть до об'єктів Карпатського біосферного заповідника загальною протяжністю понад 200 км. Це, в першу чергу, ділянки доріг, що ведуть від Буштина – до Великої та Малої Угольки, від Нересниці – до Широкого Луга та Поляни, від Луга – до Косівської Поляни та полонини Урда, від Рахова – до Лугів та Сідловини під Говерлю, від Лазещини – до Козьмешика, від Ясіня – до Драгобрата, від Хуста – до Долини нарцисів тощо.

Внесені зміни до Закону України «Про автомобільні дороги» – це реальний шанс для державного утримання багатьох гірських доріг, які

надійшла від Служби автомобільних доріг у Закарпатській області, на жаль не спрямована на виконання цього закону, а більше нагадує формальну відписку про нібито незаперечення щодо включення зазначених маршрутів до територіальних доріг державного значення. Але тут же зазначено, що пропозиції, погоджені із Закарпатською обласною адміністрацією щодо переліку доріг державного значення, вже направлені до Укравтодору ще 14 листопада 2011 року. А сам Закон прийнято лише 20 грудня 2011 року. Тому, очевидно, утримання та ремонт гірських доріг і надалі буде залишатися проблематичним. А шкода, бо ці шляхи, крім того, ведуть до єдиного в Україні природного об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» і їх стан, безумовно, позначатиметься на іміджі України.

Федір ГАМОР.

ВІКТОР БАЛОГА ЛОБІЮЄ РОЗВИТОК ГІРСЬКОЇ РАХІВЩИНИ

Нещодавно урядовий куратор Закарпатської області, міністр надзвичайних ситуацій України Віктор Балоба, на моє прохання направив звернення до Кабінету міністрів України щодо відкриття руху прямого пасажирського потягу за маршрутом «Київ – Рахів».

Треба нагадати, що питання відкриття руху потягу прямого пасажирського сполучення із Києва до міста Рахів неодноразово порушувалося громадськістю, органами місцевої влади та на сторінках місцевих і центральних газет. Так, у моїй статті «Чи курсуватиме до «Центру Європи» пасажирський потяг?» («Урядовий кур'єр», 18 січня 2002 року, №11), детально обгрунтовано необхідність та соціально-економічні наслідки реалізації такого проекту. За результатами спільних зусиль з 01.08.2003 року було призначено курсування безпересадкового вагона Київ-Рахів, але уже із 29.07.2005 року рейси цього вагона відмінено як нерентабельні. Проблема виявилась у тому, що згаданий вагон простоявав у Львові майже цілий день в очікуванні наступного потяга, який курсує за маршрутом Львів – Рахів. Звичайно, що бажаючих пасажирів втрачати так багато часу на його очікування у Львові не було, і прекрасна ідея була просто дискредитована. Тому сьогодні і надалі залишається великою проблемою питання доїзду до багатьох унікальних місць у Карпатах (зокрема до гірських курортів урочища Драгобрат, у Кваси, туристично-оздоровчих закладів у Рахові та інших гірських поселеннях). Інший варіант вирішення проблеми транспортного сполучення Києва із Раховом – шляхом продовження руху одного із потягів Київ – Івано-Франківськ до Рахова (відстанню всього в 145 км), чи організацію сполучення із східних регіонів України (наприклад Донецьк – Івано-Франківськ – Рахів), чомусь не розглядався. А тут не потрібно якихось великих додаткових затрат.

На наступні звернення органів місцевої влади щодо відкриття залізничного транспортного сполучення до Рахова із міністерства транспорту надходили лише формальні відписки (наприклад, на лист Рахівської міської Ради від 26.06.2008 року).

У зв'язку з цим вважаю, що лобювання міністром вирішення цієї проблеми буде сприяти не тільки поліпшенню транспортного обслуговування горян, але й позитивно позначиться загалом на розвитку гірської Рахівщини.

Федір ГАМОР.

ОБГОВОРИЛИ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ (ІЗ ЧЕРГОВОГО ЗАСІДАННЯ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОЇ РАДИ КБЗ)

16 лютого ц.р. відбулося чергове засідання науково-технічної ради Карпатського біосферного заповідника на якому розглянуто ряд актуальних питань. Зокрема, заступник директора запо-

відника з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи Василь Покинчереда інформував присутніх про підсумки науково-дослідної роботи за 2011-й рік та її планування за 2012-й. Про виконання

(Закінчення на 3-й стор.).

НАШІ ПРІОРИТЕТИ

Виходячи із завдань, визначених законодавчими актами України стосовно розвитку природно-заповідного фонду держави, зокрема Положення про Карпатський біосферний заповідник, функціональні обов'язки якого торік розширено, у державній установі значна увага приділяється планувальному періоду 2011 р. усі служби, ПНД-відділення і лабораторії, крім аналізу виконання річної програми, зосередилися на визначенні пріоритетних напрямків діяльності заповідника на 2012-й рік. Справу завершено.

Які ж конкретно ці напрямки? У переліку пріоритетних, затверджених директором, такі важливі з них, як будівництво у Квасах навчально-дослідного центру букових пралісів Карпат і сталого розвитку. Воно ініційоване в рамках міжнародного партнерства КБЗ з питань охорони довкілля, буде фінансуватися за кошти закордонних інвесторів. Уже розроблено проектну-кошторисну документацію об'єкта.

На чільному місці – підготовчі роботи з розробки нового проекту організації території та охорони природних комплексів заповідника. Як відомо, дія попереднього подібного проекту була розрахована до 2012 року. Від часу його розробки минуло понад десять років. За цей період у природозаповідній справі, підходах до її розвитку, функціонування об'єктів ПЗФ сталося багато позитивних змін, які вимагають концентрації зусиль на концептуально нових напрямках роботи. Одночасно у 2012 році буде завершено проект землеустрою з відведенням земельних ділянок у постійне користування заповідника у зв'язку з минулорічним розширенням його територій, а також винесення його меж на території без вилучення, які знаходяться у віданні інших землекористувачів.

Знаковою буде участь фахівців і науковців заповідника у міжнародному екологічному форумі, який відбувається у квітні в Києві.

У рамках міжнародної співпраці КБЗ з партнерами-природоохоронцями, визнано пріоритетним участь в якості партнера у міжнародному проекті «БІОРЕГІО Карпати» та підготовку аплікацій-

них форм на конкурс проєктів у рамках програми транс-кордонного співробітництва ЄС.

Важливим завданням заповідника є видавництво літопису природи та наповнення електронної бази його даних за 2011 р. Це – документально-описове підтвердження діяльності КБЗ за минулий рік (звіт), яке друкується щорічно, зберігається як архівний документ, використовується в якості практичного матеріалу для різного роду аналітичної і науково-дослідної роботи та як досвід діяльності установ ПЗФ. Досі видано 34 томи літопису. Наступний – 35-й. І в пріоритетних завданнях заповідника це чітко відображено.

Велику роботу належить провести заповіднику в букових пралісах, які входять до резервату Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини». Це, зокрема, ознакування в природі меж ядрової зони букових пралісів КБЗ та створення інформаційного центру «Букові праліси Карпат» на базі Угольського ПНДВ. З метою вивчення динаміки видового складу та структури фітоценозу залежно від підняття рівня ґрунтових вод, пріоритетним визначено також влаштування гідрологічного шлюзу на меліоративному каналі та серії ґрунтових свердловин у ПНД-відділенні «Долина нарцисів» у Хусті.

У Чорногірському ПНДВ намічається завершити закладання постійних пробних площ у чистих смерекових пралісах. Науковці зоологічної, ботанічної та лісознавчої лабораторії продовжать вивчати стан популяції рідкі-

сних видів тварин і рослин, ценозів, вживати заходи щодо їх збереження та відтворення. Буде проінвентаризовано фауну, флору новоприєднаних до КБЗ територій, проведено чергову інвентаризацію на 12-тисекційному лісівничому стаціонарі у Чорногірському ПНДВ.

На базі Марамороського ПНДВ у Богдані буде створено малу екологічну академію. Тут же намічається влаштувати лісовий розсадник. А в Рахів-Берлибаському ПНД-відділенні буде здійснено рекреаційний благоустрій озера (Костилівка).

Ряд завдань визначено пріоритетними з метою посилення рекреаційної, екоосвітньої діяльності установи. Так, заплановано облаштувати та інформаційно наповнити пасіку «Карпатська бджола» у Чорногірському ПНДВ. Належить капітально відремонтувати і поновити засоби наочності у форелерозплідники в урочищі Ліщинка. Інформаційно-туристичний центр планується створити у Петрос-Говерлянському ПНДВ, облаштувати два еко-туристичні маршрути в напрямках Лазещина – Козьмеска – Говерла та Центральна садиба КБЗ – форелеве господарство (Ліщинка) – Центр Європи з відповідним ознакуванням тощо. В урочищі Білий Потік Трибушанського ПНДВ заповідник побудує контрольно-пропускний пункт, що сприятиме посиленню охорони заповідної території.

У переліку пріоритетних є також заходи із посилення роботи державної служби охорони, екоосвіти, зв'язків з громадськістю, розширення співпраці з територіальними громадами зони діяльності КБЗ.

Василь БОЙЧУК.

СЕМІНАР ПРИРОДООХОРОНЦІВ

10 лютого 2012 року в залі засідань КБЗ, за ініціатииви прокуратури Рахівського району, відбувся семінар з вивчення законодавства про адміністративні правопорушення, вимог до оформлення та направлення протоколів в районні суди та інші правоохоронні установи.

В роботі семінару брали участь працівники служби державної охорони природо-охоронних науково-дослідних відділень заповідника та працівники державної лісової охорони ДП: «Рахівське ЛДГ», «Великобичківське ЛМГ» та «Ясінянське ЛМГ». Помічник прокурора Рахівського району Мирон Тричинець детально ознайомив присутніх з вимогами статей Кодексу України про адміністративні правопорушення та відповів на запитання присутніх.

Семінар сприяв успішному засвоєнню працівниками державної охорони заповідника та лісової охорони держлісгоспів району чинного законодавства про адміністративні правопорушення, підвищенню дієвості їх роботи.

Михайло ПРОЦЬ,
начальник відділу державної охорони ПЗФ заповідника.

ОГОЛОШЕНО КОНКУРС-ВІКТОРИНУ «ЗАПОВІДНІ ПЕРЛИНИ КАРПАТ»

З метою поглиблення знань шкільної молоді про природу рідного краю, діяльність Карпатського біосферного заповідника, формування екологічної культури, заповідник спільно з відділом освіти райдержадміністрації та редакцією районної газети «Зоря Рахівщини», з 13 лютого до 20 квітня ц.р. оголосили конкурс-вікторину «Заповідні перлини Карпат». До участі в ній запрошуються учні 7-10 класів ЗОШ району.

Ековікторина проводиться у три тури, два з яких відбудуться заочно (до 5 березня та 12 квітня ц.р.), один – очно (до 20 квітня – Міжнародного дня Землі). Правильні відповіді на запитання вікторини оцінюватимуться за бальною системою. Переможцями у перших двох турах та окремо очно стануть ті учні, які набрали найбільшу кількість балів.

Питання для відповіді та підсумки ековікторини будуть опубліковані на сторінках «Зорі Рахівщини», а їх переможців чекають призи. При цьому враховуватиметься їх обов'язкова участь у всіх трьох турах.

(Вл. інф.).

Озеро у Костилівці

МЗС УКРАЇНИ ОПІКУЄТЬСЯ ПРОБЛЕМАМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ КАРПАТ

На черговому засіданні Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, яке пройшло нещодавно у Міністерстві закордонних справ України, обговорено підсумки роботи 35-ї сесії комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Париж, червень, 2011 р.), яка прийняла рішення про розширення транскордонного, серійного українсько-словацького об'єкту «Букові праліси Карпат» за рахунок приєднання до нього п'яти кластерів давніх букових лісів Німеччини. У зв'язку з цим, виступаючи на цьому зібранні, директор Карпатського біосферного заповідника Федір Гамор привернув увагу членів національної комісії України у справах

ЮНЕСКО до проблем збереження букових пралісів Карпат та забезпечення сталого розвитку і благоустрою населених пунктів, що тут розташовані. Йшла мова, перш за все, про необхідність прийняття урядових рішень для розбудови тут соціальної та туристичної інфраструктури, спорудження на базі Карпатського біосферного заповідника Міжнародного навчально-дослідного центру букових пралісів та сталого розвитку Карпат тощо. Окремо порушено питання імплементації до українського законодавства положень Севільської стратегії біосферних резерватів ЮНЕСКО, Мадридського плану дій та Дрезден-

ської декларації про біосферні резервати та зміни клімату, підготовки проекту спеціального закону України «Про біосферні заповідники».

На підставі обговорення цих проблем, до плану роботи національної комісії України у справах ЮНЕСКО на 2012 рік включено питання підготовки українсько-словацько-німецького меморандуму про співпрацю у збереженні об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» і вдосконалення в Україні роботи біосферних резерватів у рамках програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера».

Федір ГАМОР.

ОБГОВОРИЛИ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

(ІЗ ЧЕРГОВОГО ЗАСІДАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РАДИ КБЗ)

(Закінчення, початок на 1-й стор.).

плану 2011 року з природоохоронних заходів та про планування роботи в цьому напрямку на 2012-й рік говорив перший заступник директора – головний природознавець КБЗ Микола Рибак. Також про результати екоосвітньої та туристично-рекреаційної діяльності установи, планування цієї роботи на нинішній рік доповіли начальник відділу пропаганди та екоосвіти Вікторія Бундзяк і провідний спеціаліст відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці заповідника Ервін Нейжмак. Виконуючий обов'язки начальника відділу відтворення, збереження та використання природних екосистем і природних ресурсів Дмитро Брехлічук говорив про освоєння лімітів на використання природних ресурсів у минулому році. Інформацію про планування роботи НТР заповідника на 2012-й рік зробив учений секретар науково-технічної ради Микола Волощук.

У розрізі питань порядку денного «Різне» заслухано інформацію начальника Угольського ПНДВ Василя Регуша.

В обговоренні питань, винесених на розгляд засідання НТР, взяли участь: Олександр Кагало – завідувач відділом Інституту екології Карпат, Олександр Киселюк – заступник директора з науково-дослідної роботи Карпатського національного природного парку, Олександр Томашук – заступник голови Рахівської райдержадміністрації та деякі інші учасники засідання науково-технічної ради. По кожному із обговорюваних питань прийнято відповідні рішення.

Керував роботою НТР і виступив на засіданні директор – голова науково-технічної ради заповідника Федір Гамор.

(Вл. інф.).

Рахівська делегація на конференції в Туркеве

ВШАНУВАННЯ НАШОГО ЗЕМЛЯКА В УГОРЩИНІ

З 10 по 12 лютого ц.р. в угорському місті Туркеве пройшла VIII міжнародна екологічна конференція, присвячена видатному угорському екологу, громадському та культурному діячеві, професору Яношу Балогу.

Цікаво, що ця надзвичайно шанована в Угорщині людина народилася у селищі Великий Бичків, що на Рахівщині, провела тут свої дитячі роки. У 10-тирічному віці хлопець з батьками переїхав до Угорщини. Навчався в Будапешті, у знаменитій Євангельській

гімназії та в університеті Пазмань Петера. Опублікував сотні наукових праць та монографій із вивчення тваринного світу, етнографії, проблем духовного та культурного розвитку Угорщини. Під егідою ЮНЕСКО здійснив численні зоологічні експедиції до Африки, Південної Америки, Азії, Нової Гвінеї, Австралії, Океанії та Нової Каледонії. Помер у 2002 році. В центральному парку міста Туркеве Я. Балогу встановлено пам'ятник. У 2013 році тут буде урочисто відзначено 100-річчя від дня його

народження.

Про все це йшла мова у доповіді на конференції мера міста Золтана Сабо, науковців та громадських діячів із провідних угорських університетів та міст-побратимів із Сербії, Польщі та України. Із великою зацікавленістю учасники конференції сприйняли доповідь «Про екологічну ситуацію у верхів'ях басейну Тиси», з якою виступив автор цих рядків. А голова товариства угорської культури Фе-

ренц Нік палко підтримав пропозицію адміністрації Карпатського біосферного заповідника щодо проведення у географічному центрі Європи, у рамках днів збереження європейської спадщини, у вересні 2012 року, виставки досягнень угорської науки, освіти та культури.

У роботі конференції взяли участь офіційні делегації селища Великий Бичків та Рахівського товариства українсько-угорської культури.

Федір ГАМОР.

ПЕТРО МІДЯНКА – ЛАУРЕАТ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Працівники Карпатського біосферного заповідника, як і уся громадськість краю, з великою і щирою радістю сприйняли звістку про присудження найпрестижнішої в Україні Шевченківської премії в галузі літератури відомому поету Петру Мідянці. Це вже вдруге для Срібної Землі нашим краянам присуджується така висока нагорода. Першим номінантом цієї премії був Іван Чендей.

Звання лауреата Шевченківської премії 2012 року Петро Мідянка отримав за збірку "Луйтра в небо".

Поет народився на Тячівщині, в гірському селі Широкий Луг, яке територіально і функціонально тісно пов'язане з Карпатським біосферним заповідником. Унікальна природа, одвічні ліси, незабутня етнічна культура і традиції місцевого населення постійно притягували сюди вчених, художників і мандрівників. Ще в 30-х роках минулого століття в Празі вийшла наукова стаття відомого дослідника Карпат професора А. Златніка "Лужанський праліс". На території Широкого Луга зберігається найбільший осередок стародавніх буковий лісів в Європі, який входить до природного об'єкту "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини" – Всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО.

Неповторна краса природи і колоритна культура народу краю стали добрим підґрунтям для формування майбутнього таланту. Потяг до поезії у Петра проявився ще у юнацький період. Особливо яскраво поетична активність розвинулася у П. Мідянки в студентські роки, коли він навчаючись на філологічному факультеті УжДУ. Перша збірка поета "Поріг" пробачила світ у 1987 році.

У літературному доробку Петра Мідянки чітко простежується власний почерк, проявляються нові оригінальні підходи до слова. У його творах відчу-

вається подих свіжості і екзотичності, вдале вкраплення у поетичну канву живих раритетних метафор. У його світобаченні органічно поєдналися реальні віхи сьогодення з минувшиною. Навіть у назві його творів відчувається чаруюча своєрідність і загадковість... "Зелений фирес", "Срібний примаш", "Вірші з поду", "Марамороський розлом" та інші.

Увесь свій поетичний доробок Петро Мідянка написав не покидаючи батьківського порогу, не полишаючи рідної землі. Він є справжнім збирачем і оберігачем культурних і духовних народних перлин краю. Відомий закарпатський письменник Мирослав Дочинець справедливо назвав поета новітнім Сквородою на теренах Потисся.

З нетерпінням очікуємо 9 березня, коли у день народин нашого славетного Тараса Шевченка, у Києві, на самому високому рівні Петру Мідянці будуть вручити заслужену видатну премію.

Бажаємо Вам, шановний Петре, як сказав один поет, в ці часи не книжкової буденності досягти на життєвій луйтрі ще більш вагомих здобутків на поетичній ниві.

Дмитро СУХАРИЮК,
завідувач лабораторії лісознавства,
кандидат біологічних наук.

Валерій ФЕЄР,
начальник Широколужанського ПНДВ
Карпатського біосферного заповідника.

У НАС ЗИМУЮТЬ БАКЛАНИ

Незвичайних для нашої місцевості, великих чорних птахів можна було спостерігати цієї зими на річці Тисі. Це – великий баклан. Сильні морози скували льодом водойми на Закарпатській низовині. У пошуках вільної від льоду води птахи піднялися в гори. Протягом другої половини лютого на проміжку Тиси між м. Раховом – с. Діловим зимувало понад 30 особин виду. До речі, – не першу зиму.

Великий баклан – птах, розміром з гуску (довжина тіла до 100 см, розмах крил – до 160 см, вага – до 3,5 кг). Шлюбне оперення чорне, з інтенсивним зеленим блиском на спині та крилах, щоки, підборіддя – білі, на стегнах має білі плями. Шия вигнута літерою «S» та дуже еластична, завдяки чому птах може проковтнути досить велику рибу. Довгий клиновидний хвіст

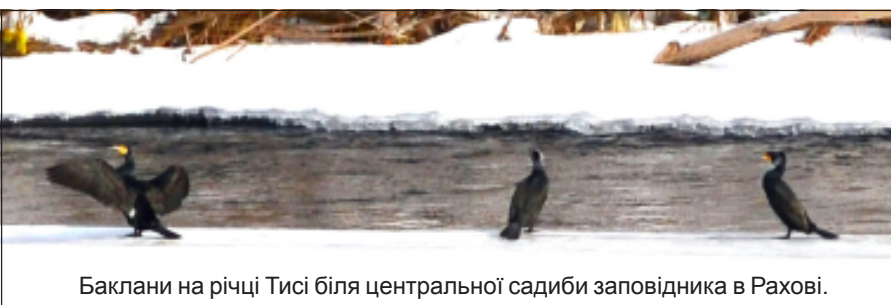
служить кермом під час підводного полювання. Короткі лапи зміщені далеко назад, між пальцями є плавальні перетинки. Дзьоб міцний та порівняно довгий. Верхня щелепа – з різко вираженим гачком, у кінці на 2-3 см виступає над нижньою, дозволяє хапати та втримувати здобич. На очах є прозорі повіки, які закриваються під час пірнання, тому баклан дуже добре бачить під водою. Живляться птахи, головним чином, рибою, із задоволенням також поїдають молюсків, раків та земноводних. В Україні великий баклан гніздиться та зимує на Дунаї, Дніпрі, на морському узбережжі та у деяких західних областях. Гніздиться колоніями, часто великими. Гнізда птахи будують на скелях, деревах, заростях очерету. Самка відкладає 3-4 дуже великих яйця, які висиджує 28-31

день. Батьки разом вигодовують пташенят протягом 50 днів.

У давні часи за допомогою бакланів ловили рибу. Зазвичай це відбувається на човні, при участі 3-4 людей. Птахів садять на борти і, за наказом господаря, вони занурюються у воду, приносячи впійману рибу в човен. Бакланів спускали на мотузках, прив'язаних до кілець на шиї. Ласі до риби баклани схоплювали здобич, але проковтнути її не могли. Рибу відбирали мисливці. Риболовля за допомогою бакланів відома у Китаї, Франції та Англії ще з давніх пір. У Англії, при дворі Карла I (1625–1649), існувала навіть посада «магістра королівських бакланів», який керував ловчими бакланами при соколиному полюванні. Птахів готували до цього, як яструбів, і вчили їх «сідати на руку».

Богдан ГОДОВАНЕЦЬ,
науковий співробітник
зоологічної лабораторії КБЗ.

Баклани на річці Тисі біля центральної садиби заповідника в Рахові.

СПІВПРАЦЯ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

ЗА ЕКОЛОГІЧНО
ЧИСТЕ СЕЛО

Рік, що минув, нам з депутатами, активом села Костилівка вдалося закінчити нормально. Найбільшу увагу ми приділяли, звичайно, виконанню бюджету ради – його формуванню, наповненню і використанню. Як і всюди, планів, бажань втілити їх у життя у нас багато. Та проблем завжди більше, ніж можливостей їх реалізувати. Ніби й село невелике, досить компактне, 3150 мешканців нараховує. Маємо дві школи, два дитсадки, дві бібліотеки, сільський будинок культури, фельдшерсько-акушерський пункт, відділення зв'язку, стоматологічний кабінет, з десяток торгових точок. На території Костилівки працюють місцеве лісництво Великобичківського держлісгоспу, приватне деревопереробне підприємство «ЕВК», 34 приватні підприємці. Крім цього, з другої половини 2011 р. почало функціонувати Рахів-Берлибаське ПНД-відділення Карпатського біосферного заповідника. Переважна більшість дорослого працездатного населення не охоплена роботою у населеному пункті, а в Рахові, за межами району та області. Звідси – й мізерне наповнення бюджету ради.

Не ставлю собі за мету аналізувати виконання бюджету ради повністю, лише скажу, що, державні обсяги дотації поступили. Це сприяло функціонуванню інфраструктури, взагалі нашій життєдіяльності в тому обсязі, як намічалось.

Однак лише цим вона не обмежується. Як і в поперед-

ні роки, продовжуємо пошук резервів для того, щоб життя територіальної громади було більш змістовним, багатограним, цікавим. Нам пощастило, бо в рамках міжнародної співпраці за програмою ЄС у нас вже кілька років поспіль працює волонтер із США Еліс Теодора Кемпбел-Орд. Вона допомагає територіальній громаді налагоджувати контакти з різними міжнародними фундаціями, які за спеціальними проектами, на конкурсній основі фінансують ініціативи таких громад в усьому світі, в різних напрямках діяльності. Так, ми виграли конкурс за міжнародним проектом «Бібліоміст», за фінансування якого сільська бібліотека одержала комп'ютерний центр (вебкамера, три комп'ютери, підключення до мережі Інтернет). За рахунок пожертв спонсорів – народного депутата України В. Петьовки, депутата райради І. Сурмачевського та члена виконкому сільської ради М. Сокирля бібліотеку відремонтовано, відповідно обладнано. Так, що бажаючі скористатися послугами цього закладу мають можливість безкоштовно долучитися до цивілізації і в нашому гірському селі Костилівці.

І не лише це важливо. Торік було оголошено конкурс серед гірських населених пунктів Закарпаття на здобуття міні-гранту за міжнародною програмою «Життя без сміття», яку фінансується ЄС. Вже сама її назва говорить за себе. Так ось, ми стали єдиними в області її

номінантами. За проектом нам виділено 50 тисяч гривень, а понад 14 тис. грн. – наша фінансова участь у проекті. А ще до цього нам, як і деяким іншим населеним пунктам Рахівщини, профінансовано придбання контейнерів для сміття через проект за програмою FORZA. Акціонерне товариство «Оболонь» теж взяло участь у співфінансуванні попередньої програми. У такий спосіб вдалося сконцентрувати кошти і придбати 18 євроконтейнерів для побутових відходів, закупити будматеріали і спорудити 15 майданчиків для сміття, створити пункт прийому непотребу. Утримуємо людину, яка слідує за тим, аби в селі було прибрано. У такий спосіб 200 дворогосподарств та всі установи і підприємства забезпечені контейнерами. Раз у два тижні Великобичківська фірма «Екобат Шураві» забирає сміття за відповідну плату згідно з угодами. До речі, торік мені випала честь бути на великій міжнародній нараді в Києві з питань охорони довкілля, поділитися досвідом роботи з цього питання. Хвилююче і радісно було, коли учасники форуму стоячи аплодували мені після виступу та під час вручення Міністром регіонального будівництва і житлово-комунального господарства України А. Близнюком грамоти за досягнення у справі чистоти і порядку в населеному пункті.

Звичайно, на цьому не зупиняємося, бо ще багато належить попрацювати, аби рівень екологічної культури кожного мешканця села відповідав вимозі жити в гармонії з природою. У цьому велику допомогу нам надають працівники заповідника

В. Бундзяк, В. Зелінський та деякі інші. Наприклад, вони відзняли відеоролик про те, яку селі підтримують чистоту і порядок. Його демонструємо у школі, дитсадках, на зібраннях костилівців. Крім цього, згадані фахівці природоохоронної справи самі виступають перед людьми, беруть участь у масових заходах, навчають людей бережно ставитися до природи. Спільно з КБЗ в урочищі Ліщинка організували міжнародний дитячий екологічний табір, який там працював за відповідним проектом. Участь у цьому брали обопільно. А ще активно є наша участь у Днях довкілля, різних акціях, як ось – «Чиста країна» тощо.

Наголошу також, що, нарешті і в нашому селі запровадила обласна антипаводкова програма. Навесні минулого року виноградівські будівельники із ПМК-78 укріпили частину берега річки Тиси по вул. Шевченка навпроти ЗОШ І-ІІІ ступенів, освоїли 60 тисяч гривень. Вони ж продовжать ці роботи нинішнього року. А в цілому на берегоукріпленні річки у Костилівці уже освоєно 1,8 млн. гривень.

До питань, які слід вирішити нині і в майбутньому, належить завершення створення умов для функціонування традиційного полонинського господарства у верхів'ях Берлибашки. Воно, як відомо, теж нами започатковано за кошти міжнародного гранту, потребує подальшого фінансування і юридичного оформлення власності. Тут також сподіваємося на допомогу КБЗ.

Взагалі, цьогоріч прагнемо працювати не гірше, ніж у попередні періоди.

Ольга СМЕТАНЮК,
голова села Костилівка.

ВІСТІ ІЗ УГОЛЬСЬКОГО ПНДВ

Угольсько-Широколужанський масив Карпатського біосферного заповідника – унікальна місцина, в якій на площі 15,9 тис. га зосереджені букові праліси, вапнякові скелі, карстові утворення, серед яких найбільша в Українських Карпатах карстова печера Дружба. В урочищі Чурь знаходиться грандіозний витвір природи – карстовий міст.

Букові праліси цього масиву входять до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини». Крім цього, – унікальна флора і фауна Угольсько-Широколужанського масиву. Про деякі її особливості йдеться у цій добірці.

КАЖАНИ – МЕШКАНЦІ ПЕЧЕРИ «ДРУЖБА»

2012 рік проголошено Всесвітнім роком кажана. На території України виявлено 25 видів рукокрилих, з них в Угольському відділенні Карпатського біосферного заповідника науковцями заповідника – 19 видів, 8 з яких – рідкісні. Це підковоніс великий і малий, широковух звичайний, довгокрил звичайний, нічні триколірна, довговуха і вийчаста та вечірниця мала.

Карпатський біосферний заповідник – природоохоронна установа міжнародного значення. Відповідно до цього статусу, вона дотримується виконання природоохоронних конвенцій та угод, в яких йдеться про збереження кажанів у Європі. Всі види кажанів України охороняються низкою міжнародних угод, що були ратифіковані нашою державою. Зокрема, це – Бернська (1979) та Боннська (1991) конвенції, угода про збереження популяції європейських видів кажанів (1991), а також Червона Книга України та Закон України про тваринний світ.

Кажани не будують сховищ, а використовують для цього природні укриття, або об'єкти, створені людиною. Це – печери, скельні тріщини, дупла та крони дерев, штольні, горища, підвали та інше. Їх існування на території Угольського відділення тісно пов'язане з буковими

пралісами та карстовими печерами.

Кажани – комахоїдні тварини. Вони приносять велику користь, знищуючи шкідників лісового та сільського господарств. У Європі значно скоротилася популяція рукокрилих у зв'язку з використанням гербіцидів, пестицидів та мінеральних добрив у сільському господарстві, вирубуванням старих лісів, що призвело до погіршення природних умов їх існування.

Зиму кажани проводять у сплячці, переважно – у печерах, закинутих штольнях, де температура повітря відносно стабільна протягом року і коливається у межах 6 – 10 градусів. Окрім того, вкрай важливо, що там зберігається висока вологість повітря.

У печерах Угольського відділення зимує 16 видів кажанів. Щороку науковці заповідника разом з зарубіжними колегами проводять інвентаризацію кажанів під час зимівлі. Ними встановлено, наприклад, що в печері «Дружба» зимує понад 1000 особин, які належать до 13 видів. Під час зимівлі, перебуваючи у стані гіпернації, вони надзвичайно вразливі. За лічені хвилини недоброзвичивець може знищити десятки, іноді сотні тварин. Для захисту кажанів у заповіднику щороку видається наказ про заборону відвідування в зимовий період карстових

печер Угольського відділення.

Відвідування території заповідника без дозволу – є порушенням режиму установи, за яке передбачена адміністративна відповідальність за статтею 91 Адміністративного кодексу України «Порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду». У відповідності до цієї статті, на порушників-фізичних осіб накладається штраф від дев'яти до двадцяти чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добытих природних ресурсів, а на посадових осіб – від п'ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добытих природних ресурсів. Крім того, при нанесенні збитків природно-заповідному фонду для розрахунку шкоди може бути застосована постанова Кабміну України від 1 червня 1993 року № 399 «Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України». Відповідно до неї, наприклад, за знищення однієї тварини передбачено штраф від 180 до 200 грн.

НАШІ РАМСАРСЬКІ ОБ'ЄКТИ

Всесвітній день водно-болотних угідь в 2012 р. відзначається під девізом «Водно-болотні угіддя і туризм».

Водно-болотні угіддя це – річки, озера, морське узбережжя і лимани, а також болота. Всі вони є об'єктами популярного нині активного відпочинку, який, з одного боку, надає можливість для розвитку зеленого туризму і забезпечення місцевого населення роботою

у сфері обслуговування, а також, з іншого, – забезпечує зростання надходжень до місцевих бюджетів та розвитку економіки районів при умові бережного ставлення до природи й раціонального використання природних ресурсів. Потрібно пам'ятати, що водно-болотні угіддя забезпечують місцеве населення питною водою, деякими продуктами харчування, будівельним матеріалом.

Особливу увагу слід звернути на недопущення їх засмічення побутовими відходами. Це для заповідної території КБЗ дуже важливо тому, що у 2011 році розпорядженням Кабінету Міністрів України у рамках Рамсарської конвенції три природні об'єкти заповідника отримали статус водно-болотних угідь міжнародного значення. Це – карстова печера «Дружба» Угольського ПНДВ, розташована у Тячівському районі, ПНДВ «Долина нарцисів» у Хусті та урочище «Озирний – Бребенескул» Чорногірського ПНДВ на Рахівщині.

Реалізація на практиці пріоритетів щодо поліпшення збереження водно-болотних угідь можлива лише за умови об'єднання зусиль усіх державних і недержавних установ та організацій, усього населення.

Тетяна РЕГУШ,
працівник Угольського
ПНД-відділення заповідника.

ІЗ ЗАЛИ СУДУ

ЗА ВТРАТУ ДОВІРИ – ОНОВЛЮЄМО ІНФОРМАЦІЙНІ ЗНАКИ

ЗВІЛЬНЕНИЙ З РОБОТИ

Право на працю є одним із найбільших соціально-юридичних завоювань громадян нашої держави. Мати престижну, улюблену, вигідну у фінансовому плані та для іміджу, роботу – на це, часом, втрачається усе продуктивне життя особи. Це – якщо підходити з високими мірками фаховості, сумлінності, прагнень вдосконалюватися. Влаштуючись на роботу за тою чи іншою спеціальністю пишемо заяву, підписуємо трудову або іншу угоду, а на матеріально-відповідальні посади – ще й договір про матеріальну відповідальність на випадок втрати майна підприємства, установи тощо. В обов'язковому порядку ознайомлюємося з функціональними обов'язками за посадою, яку займаємо, зголошуємося їх виконувати. Це засвідчуємо власним підписом. Відповідно за сумлінну працю – й винагорода – зарплата, доплата, премії...

Трапляється, часом людина забуває про свій обов'язок чесно трудитися, не дорожить своєю роботою – основним джерелом доходів для прожитку. Ось конкретний приклад. Влаштуючись на роботу у 1997 році лісником Мараморського лісництва Карпатського біосферного заповідника, а в березні 2004 року – інспектором-природоохоронцем вже тоді Мараморського ПНД-відділення, мешканець села Богдан Петро Іванович Папарига пройшов усю згадану процедуру оформлення на роботу за фахом. Ніби працював, старався, допоки у березні 2007 року чоловіка немов би підмінили. Трохи збагаючи наперед скажемо, що той випадок трохи не привів інспектора на лаву підсудних. Точніше – він, можна сказати, вже сидів на тій лаві, але так сталося, що підсудним за такий злочин в державі оголосили амністію. Але зберігся протокол засідання суду, в якому дослівно зазначено наступне: «... Будучи службовою особою, що виконує адміністративно-господарські обов'язки, 10 березня 2007 року, під час проведення перевірки (П.І. Папарига – авт.) виявив на ввіреному йому під охорону кварталі І, виділі 40, незаконну рубку 10 дерев породи ялина, які були розпилені на сортименти, довжиною по 6 метрів, у кількості 27 штук, кубомасою 15,41 м³, вартістю 4374,18 грн ... У подальшому, як службова особа, про виявлення самовільно зрубаної деревини не довів до відома адміністрацію заповідника ... У порушення вимог ст. 61 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», не секвестрував цю деревину, а, з метою оборонення лісопродукції на свою користь, розпорядився нею і таємно перевіз на територію колишнього колгоспу в с. Богдан, спричинивши державі шкоду на вказану суму». А про наслідки за цією кримінальною справою читач вже знає.

Зазначу лише, що даний випадок тоді давав адміністрації установи право звільнити П.І. Папаригу з роботи. Однак йому дали шанс виправитися, оголосили догану. Пожаліли, адже в чоловіка сім'я, діти. Але, як гласить прислів'я: «Не полізла наука

на бука». У неділю, 22 листопада вже 2010 року, виконуючи свої службові обов'язки офіційно, один із провідних спеціалістів КБЗ знаходився на полонині «Кваснівчик» вже згаданого ПНДВ, в обході саме П.І. Папариги. І яким же було його здивування, коли побачив там інспектора-природоохоронця з карабіном наперевіс. Як виявилось опісля, П. Папарига в той день мав бути вихідним, що письмово підтвердив у своєму поясненні. У лісі ж фахівець із центрального офісу КБЗ записав розмову карабінера на диктофон, потім вона озвучувалася на судовому засіданні в Рахові, яке проводилося 24 січня 2012 року за позовом самого ж П.І. Папариги до Карпатського біосферного заповідника, адміністрація якого, в погодження з профспілковим комітетом установи, звільнила його з роботи за втратою довіри. Позивач вважав – незаконно.

Акцентуючи увагу саме на цій справі скажемо, що, готуючи її до розгляду, працівникам суду довелося докласти чимало зусиль, аби довести П.І. Папаригі його провини і законність підстав для його звільнення із роботи в заповіднику. Практично, на судовому засіданні в Рахові, яке відбулося за його позовом 28 жовтня 2011 року, прослідковувалося гірхопадиння П.І. Папариги від інспектора-природоохоронця – до злісного порушника природоохоронного законодавства. І даремно усяляко вигороджувався сам, вигороджували його свідки. Доказово звучала уже згадана крадіжка дерева. А на заяву заповідника працівники райвідділу внутрішніх справ провели розстеження факту перебування П.І. Папариги без дозволу в угіддях КБЗ у вихідний день, тим більше – з карабіном (що категорично заборонено) 22 листопада, зафіксованого провідним спеціалістом КБЗ. Підтвердили це перебування. Міліціонери виявили повторну появу П. Папариги в лісі у вихідний день ще й 14 січня 2010 року. І тут він також маніпулював фіктивними записами у блокноті нібито про обліковані дерева-велетні, який йому не належав. Рахівський районний суд відмовив П.І. Папаригі у задоволенні позову до Карпатського біосферного заповідника про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу з 27 січня 2010 року в повному обсязі. Більше того, на користь заповідника з позивача стягнуто витрати на проведення експертизи аудіозапису та надання юридичної допомоги в сумі понад 6,7 тисячі гривень.

Вважаючи себе скривдженим, П.І. Папарига звернувся з апеляцією до судової палати у цивільних справах Закарпатської області. 14 лютого ц.р. колегія цієї палати розглянула апеляцію і ухвалила: апеляційну скаргу П.І. Папариги відхилити. Рішення Рахівського районного суду від 28 жовтня 2011 року по даній справі залишити без змін.

Оксана МАРТИШ,
провідний юрист КБЗ.

Постійна увага в Карпатському біосферному заповіднику приділяється ознакуванню заповідної території. Про межі установи у Виноградівському, Хустському, Тячівському районах, де розташовані угіддя КБЗ, інформують, зокрема, аншлаги, стенди, панно, різні межові знаки. У туристично-рекреаційних центрах, таких як «Долина нарцисів» у Хусті, Центр Європи поблизу Рахова, на Сідловині під горою Говерлою, при адміністративних будинках у ПНД-відділеннях та при контрольно-пропускних пунктах, створено інформаційні центри, в яких зосереджено інформацію про місце України у світовій природоохоронній спадщині, роль в цьому нашої природоохоронної установи. Показано унікальні об'єкти цієї спадщини тощо.

Зрозуміло, що з часом засоби наочності старіють, псуються, їх потрібно поновлювати. Цьому, зокрема, й було присвячено нашу поїздку на об'єкти заповідника «Юлівську гору» та «Чорну гору» у Виноградівський район наприкінці минулого року. Там працівники заповідника М. Сас-Думин, П. Розній, І. Бендик та В. Егрі поновили на нові інформаційні щити та знаки біля санаторію «Теплиця», кар'єру, меблевої фабрики у Малій Копані, на Замковій та Юлівській горі.

Оновлення інформаційних знаків триває. Завдання дирекцією заповідника ставиться так, щоб впродовж весни і літа засоби наочності та межові знаки були оновлені всюди, де це потрібно. А в Угольському ПНДВ та рибозаповіднику появляться навіть інформаційні центри.

Василь АНДРАЦУК,
інженер з рекреаційного благоустрою КБЗ.

ВІЗЬМЕМО УЧАСТЬ ЩЕ В ОДНОМУ МІЖНАРОДНОМУ КОНКУРСІ

Карпатським біосферним заповідником розроблено та подано заявку на конкурс проектів Євросоюзу за програмою транскордонного співробітництва на 2007-2013 р.р. (Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна) «Запровадження механізмів збереження та сталого використання високогірних лук у буферній зоні об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» на українсько-румунському прикордонні». Для вирішення природоохоронних та пов'язаних з ними соціальних проблем, в рамках проекту передбачається розробити та впровадити механізми щодо збереження та сталого використання високогірних лук, як особливо цінних та екологічно вразливих природних екосистем в Українських Карпатах. Як складова, цей механізм буде відображено у «Положенні про порядок сталого використання високогірних лук в Українських Карпатах», яке буде розроблено і затверджене директивним органом, впроваджуватиметься шляхом створення модельного полонинського господарства та інтегрування заходів стосовно вирішення цієї природоохоронної проблеми до планування економічного та соціального розвитку відповідних адміністративних територій.

У проекті модельними територіальними громадами для сталого господарювання на високогірних луках запропоновано визначити села: Костилівка, Ділове, Кваси, Богдан, Луги, Видричка, Широкий Луг, Велика Уголька і місто Рахів.

Програмою економічного та соціального розвитку Рахівського району на 2012 рік, схваленою сесією районної ради VI скликання у січні 2012 року, передбачено здійснити ряд екотуристичних атракцій, однією з яких є створення демонстраційного полонинського господарства. Це буде конкретним

внеском у виконання державного завдання щодо сприяння місцевим громадам у впровадженні невиснажливого господарювання та екологічно дружніх технологій у відповідності до Закону «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Адже збереження і відновлення полонин у високогір'ї Карпат є важливою природоохоронною і соціальною проблемою, яку слід негайно вирішувати, не допускаючи її загострення і поглиблення. Назріла потреба продемонструвати, яким чином стало полонинське господарювання може сприяти збереженню високогірних ландшафтів, забезпечуючи високе видове біорізноманіття та прибуток населенню.

У згаданому положенні пропонується визначити норми антропогенного навантаження, технологію випасу, процедуру отримання права на використання високогірних лук, суб'єкти та об'єкти (форму власності, організаційно-правові форми, мінімальну економічну дієздатність), а також правовідносини які при цьому виникають.

Створення полонинського господарства має на меті визначення моделі господарської діяльності, економічну дієздатність та зайнятість пастухів впродовж календарного року.

Формування свідомості вказаних цільових груп (територіальних громад, їх представників у місцевих радах, власників полонинських господарств, пастухів) щодо сталого господарювання на високогірних луках пропонується реалізувати шляхом інформування, навчання, демонстрації існуючих практик на семінарах, круглих столах тощо.

Геннадій БОЧКОР,
провідний інженер відділу науково-дослідної роботи та сталого розвитку КБЗ.

БОКОРАШ – ПРОФЕСІЯ МУЖНІХ ГУЦУЛІВ

Родзинкою Рахівщини є Карпатський біосферний заповідник, на території центральної садиби якого розміщений Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах.

Однією з унікальних діорам, яка знаходиться у нашому Музеї і відображає події минулих століть, що відбувалися на Рахівщині, – є, зокрема, сплав лісу, життя та умови праці гуцульських бокорашів. Адже річка Тиса, на берегах якої розташоване місто Рахів, має історію не менш цікаву, ніж легенди нашого краю. Так, у середині XVIII століття указом Марії-Терезії, австро-угорської імператриці, на Рахівщині вздовж Тиси та інших великих її приток було започатковано вирубку лісу та сплав деревини на південь для потреб імперії. Так виникла надзвичайно мужня та цікава професія – бокораші, з цим пов'язана.

Щоб сплавити ліс Тисою, на ній зводились гаті, або дамби зі шлюзами. Через них транспортувалися зв'язані зі стовбурів дерев у плоти, звані в той час дарабами або бокорами. Завше, троє сміливих бокорашів, керуючи дарабою за допомогою опачин у носовій частині плоту, сплавливали дерева високогірними потоками на південь, в угорське місто Сегед, а потім аж до Дунаю.

Спорудженням гатей, заготівлею деревини і лісосплавом займалося місцеве населення, навчене австрійськими інженерами. На лісосплаві працювало більше ста чоловік. Цей небезпечний промисел щедро винагороджувався. За один сплав можна було заробити грошей на купівлю корови.

Професія бокорашів передавалася з покоління в покоління. Це були сильні духом і мужні гуцули, які знали характер річки, всі її круті повороти і глибокі перепади. Разом з тим, це була і небезпечна робота. Багато бокорашів гинули. Сплавливали деревину було особливо небезпечно стрімкими потоками. На деяких із них й понині збереглися залишки гатей і шлюзів. Нижче за течією, за селищем Великий Бичків плисти Тисою було спокійніше, бокораші могли їсти і спати просто на дарабі.

Подорож до Сегеда і назад тривала місяць – два тижні плвли з дарабами вниз річкою, а два тижні верталися додому пішки або залізницею. Остання дараба пропливла Тисою через Рахів уже в радянський період, у 1954 році. У пам'ять про загиблих бокорашів у селі Костилівка встановлена меморіальна дошка.

Оксана ЩЕРБА,
екскурсовод Музею екології гір.

Адреса редакції:

вул. Красне Плесо, 77, а/с 8, м. Рахів,
90600 Закарпатська обл.

Контактні тел: (03132) 2-21-93, 2-29-14.

Ел. пошта: cbr-rakhiv@ukr.net

<http://cbr.nature.org.ua>

Засновник і видавець: Карпатський біосферний заповідник.

Свідоцтво про державну реєстрацію
Зт № 401 від 25. 01. 2006 року.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Федір Гамор (шеф-редактор),

Василь Бойчук (редактор),

Василь Покин'череда,

Юрій Беркела,

Дмитро Сухарюк,

Ярослав Довганч,

Йосип Бундзяк,

Олег Борик (верстка).

Відповідальність за достовірність фактів
несе автор.

Газету віддруковано у Хустській районній
друкарні.

Замовлення №

Тираж 1300 примірників.